

GƏLİN, TƏBİƏTİN BİZƏ BƏXŞ ETDİYİ BU GÖZƏLLİYİ SEVƏK VƏ QORUYAQQ!

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğu Böyük Qafqazın cənub yamaclarında səciyyəvi və nadir təbiət komplekslərini təbii halda qoruyub saxlamaq, təbiətdə gedən proseslərin və hadisələrin dinamikasını izləmək məqsədi ilə 1987-ci ildə Qax rayonunun inzibati ərazisində yaradılmışdır. Qoruq Azərbaycan Respublikasının xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərindəndir.

Yarandığı vaxt sahəsi 9 min 345 hektar olan qoruğun ərazisi sonralar genişləndirilərək 17 min 381 hektara çatdırılmışdır. 2003-cü ildə təbiət qoruğunun nəzdində Qax Dövlət Təbiət Yasaqlığı yaradılmışdır.

Hazırda yasaqlıqla birlikdə İlisu Dövlət Təbiət Qoruğunun ümumi sahəsi 54 min 217 hektardır. Qoruq şimaldan Zaqatala, cənubdan Samux rayonlarının ərazisi ilə, şərqdən isə Gürcüstan ilə həmsərhəddir.

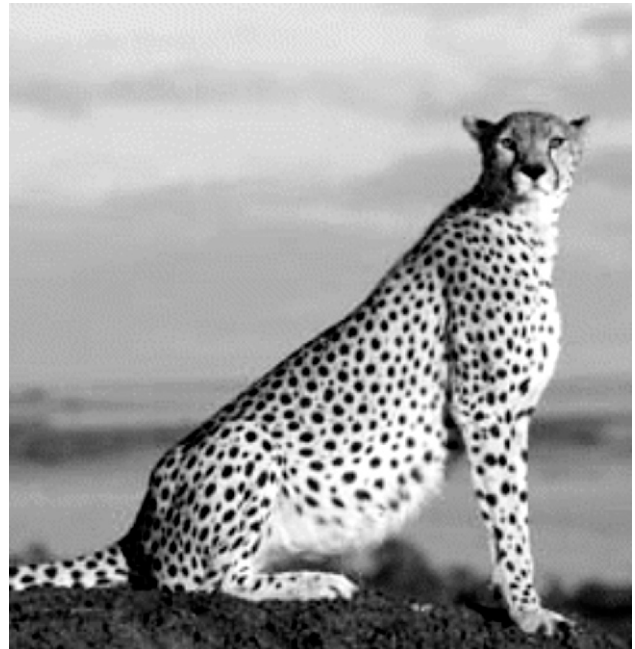
Təbiət qoruğunun ərazisi dəniz səviyyəsindən 174-3480 metrədək yüksəklikdə yerləşir. Qoruğun dəniz səviyyəsindən 3480 metr yüksəklikdəki ən hündür hissəsi Rusiya Federasiyası ilə həmsərhəd olan Axvay zirvəsi hesab olunur.

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğunun direktoru Qabil Əfəndiyev AzərTAc-a bildirmişdir ki, qoruq yalnız respublikamızın şimal-qərb bölgəsinin deyil, bütövlükdə Azərbaycanın yüksək dəyərə malik milli sərvətlərindəndir. Qoruq bu ərazidə mühafizə rejiminə əməl olunmasına, fauna və flora elementlərinin qorunmasına nəzarət edir. Qoruq ərazisini çox mürəkkəb relyefə malik dağ silsilələri,

dağlararası çökəkliklər, sərt qayalıqlar, alp və subalp çəmənlikləri, yüksək maili birinci dərəcəli torpaq və suqoruyucu meşə qurşağı, o cümlədən Alazan (Qanix) vadisi Tuqay meşəlikləri, çöl və yarımsəhra ərazilər təşkil edir.

Bu ərazilərdə beş iqlim tipi formalaşmışdır. Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazisində dəniz səviyyəsindən 2800-3100 metr yüksəklikdə "Ram-Ramay", "Şahverdi", "Qoçyatağı", "Vəzirçal", "Əlitürkan" və digər göz oxşayan dağ şlalələri, "İlisu hamamı", "Gözbulağı" kimi təbii müalicəvi mineral sular, Acınohur gölü, Kürmük, Hamamçay, Ağçay, Qum, Ləkit, Kobalaçay kimi coşqun dağ çayları vardır.

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğunun ərazisi çox zəngin bitki örtüyünə, nadir heyvanat aləminə malikdir. Qoruq florasında 8 fəsiləyə, 310 cinsə daxil olan 500-dən artıq bitki növü müəyyən olunmuşdur. Bu, Azərbaycan florasının 11,6 faizini təşkil edir. Ərazidə 4 relik, 7 nəsli kəsilmək, sayı və ehtiyatı azalmaq təhlükəsində olan 20 nadir və 60 endemik bitki növü vardır.

Aparılan müşahidələr və tədqiqatlar nəticəsində qoruq florasına daxil olan faydalı, təsərrüfat əhəmiyyətli və təbabətdə istifadə olunan bitki növləri müəyyənləşdirilmişdir. Təyin olunan 500-dən artıq

növ bitkinin 178 növü bal verən, 157 növü vitaminli, 120 növü yabanı qida, 122 növü dərman, 115 növü bəzək, 80 növü efir yağlı, 70 növü yem, 47 növü aşı maddəli, 46 növü isə boyaq əhəmiyyətli bitkilərdir.

Qoruq ərazisində dəniz səviyyəsindən 180-2400 metr yüksəklikdə iynəyarpaqlı (qarışıq) və enliyarpaqlı meşələr yayılmışdır. Bu meşələrdə palıd, vələs, fıstıq, cökə, göyrüş, çinar, qoz, şabalıd, ağcaqayın, alma, armud və digər ağac növləri yetişir. Ümumiyyətlə, qoruq ərazisində Azərbaycanda yayılan 107 ağac növündən 34-nə rast gəlmək mümkündür. Bundan əlavə, meşələrdə əzgil, yemişan, böyürtkən, itburnu kimi kol bitkiləri də geniş yayılmışdır.

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğunun heyvanat aləmi də çox zəngindir. Müşahidə və tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, bu qoruqda Qafqaz Ekoregionunda olan heyvanat biomüxtəlifliyinin 70 faizi, yırtıcı məməlilərin 90 faizi, eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı kitabı"nın

ikinci nəşrinə salınmış nadir və nəslə kəsilmək təhlükəsində olan məməlilərin 23 növü mövcuddur.

Qoruğun elmi işlər üzrə direktor müavini İsmət Məmmədovun dediyinə görə, İlisu Dövlət Təbiət Qoruğu yeganə xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərindəndir ki, burada Qafqazın böyük beşliyinə daxil olan ayı, qartal, canavar, bəbir və ceyran bu günədək qorunub saxlanmışdır.

Məlum olduğu kimi, Qafqazın böyük beşliyi Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təsis etdiyi Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Dialoq Təşəbbüsü - İDEA Kampaniyası tərəfindən müəyyənləşdirilmişdir.

2010-cu ildə Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Azərbaycanda ceyranların mühafizəsi və öz əzəli təbii yaşayış mühitinə qaytarılması kampaniyası başlanmışdır. Bu layihə çərçivəsində 2010-2012-ci illərdə İlisu Dövlət Təbiət Qoruğuna ceyranların

reintroduksiyası ilə bağlı dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə birlikdə bu nadir heyvanların buraxılacağı ərazilərin yaxınlığında yerləşən yaşayış məntəqələrində əhali və təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olanlar üçün treninqlər keçirilmiş, maarifləndirmə işləri aparılmışdır.

Ceyranların mühafizəsi məqsədilə Qax Dövlət Yasaqlığının Acınohur çölündə 2 nəzarət məntəqəsi tikilmişdir. 2010-2012-ci illərdə yasaqlığın Acınohur və Sarrıca ərazilərinə 30 baş ceyran buraxılmışdır. Boyunlarına bərkidilmiş xüsusi ötürücülər vasitəsilə ceyranların hərəkəti gün ərzində izlənilir, onların akklimatizasiyası öyrənilir, gündəlik müşahidələr aparılır. Tezliklə bu ərazidə daha bir nəzarət məntəqəsinin tikintisinə başlanılacaqdır.

Ümumiyyətlə, yaxın gələcəkdə ərazidə ceyranların sayının 150 başa çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Son illər qoruq ərazisində nəslə kəsilməkdə olan Qafqaz bəbirinə də təsadüf olunur. Ərazidə bu heyranedici heyvanın varlığı ekosistemin sağlamlığının göstəricisidir.

Ötən il qoruq ərazisində aparılan elmi-tədqiqat işləri zamanı Qıpçaq və İlisu meşə sahələrində bu ərazilərdə təsadüf olunmayan 3 növ bitki - yabanı xiyar, qulancar və qızılca növləri tapılmışdır. Ərazidə fasiləsiz aparılan müşahidə və tədqiqatlar qoruğun "Təbiət salnaməsi"ndə öz əksini tapır.

İlisu Dövlət Təbiət Qoruğu Azərbaycanın şimal-qərb bölgəsinin milli sərvətidir. Təbiətin bizlərə bəxş etdiyi gözəlliyi qoruyub saxlamaq isə hər kəsin vətəndaşlıq borcudur. Gəlin, bu gözəlliyi ürəkdən sevək və qoruyaq!

*Mustafa Dadaşov,
AzərTAc-ın müxbiri*